

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

- H. V. Gregersen:* Niels Heldvads flyveskrift om stormfloden i 1615
C. M. Petersen: Nicolai Dal fra Anslet
S. Højmark Jensen: Chr. den Ottende på Nahushof
En slægtsbog fra Broagerland
Glimt fra svundne tider

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

Fra HISTORISK SAMFUNDS arbejde

Vejledning til tillidsmændene.

(Fortsættes).

kopier af aktstykker, der i forvejen findes i offentlige samlinger, kan anbringes i en sognehistorisk samling. Da det som regel ikke vil være muligt for tillidsmændene selv at afgøre, hvilke arkivalier der bør afleveres til landsarkivet og hvilke der kan anbringes i den sognehistoriske samling, må der gives meddelelse til sekretæren for Historisk samfund om alle arkivalier, hvorom tillidsmændene får kundskab. Til gengæld vil der blive ydet råd og vejledning ved ordningen af de i de sognehistoriske samlinger be-
roende arkivalier.

6.

Tillidsmændenes opmærksomhed henledes endvidere på det historiske billedmateriale, som ofte henligger upåagtet rundt omkring i sognene, men som er af stor værdi for lokalhistorikerne. Befolkningen bør derfor oplyses om værdien af gamle prospektkort, fotografier, tegninger og malerier af personer, bygninger, gader, veje, landskaber m. v. og opfordres til at anbringe dem i de sognehistoriske samlinger, hyhistoriske arkiver eller amtsmuseerne.

7.

Tillidsmændene bør også betragte sig som museernes tillidsmænd. Får de kendskab til oldtidsfund eller genstande fra middelalderen eller nyere tid, som kan formodes at have historisk interesse, må de sørge for, at det pågældende amtsmuseum får meddelelse herom. Nutidens intensivning og industrialisering af landbruget har i stort omfang medført ombygning og nedrivning af gamle bøndergårde og huse; store kulturhistoriske værdier er herved gået tabt. Endnu findes dog rundt omkring i sognene mange gamle bygninger, som kan fortælle om forfædrenes byggeskik og boligkultur. Får tillidsmændene kendskab til forestående nedrivninger eller ombygninger, bør amtsmuseet i god tid have underretning herom, således at de truede bygninger kan blive fotograferede og evt. opmålte, inden de forsvinder eller ændres. Hængemt på lofter, i pulterkamre og i udhuse findes ofte gamle redskaber og inventargenstande, som ved ejerskifter og oprydningsarbejder går deres tilintetgørelse i møde. Museerne kan ikke tage imod alle disse genstande, men et skønsomt udvalg kan i samråd med amtsmuseerne anbringes i den sognehistoriske samling.

(fortsættes i næste nr.)

Niels Heldvads flyveskrift om stormfloden i 1615

Ved *H. V. Gregersen*

I 1934 bragte Sønderjydske månedsskrift adskilligt stof til belysning af den store stormflod i 1634. Således aftryktes i facsimile et samtidigt flyveskrift om denne forfærdelige begivenhed, forfattet af præsten i Jevnstedt, Volkmar von Jessen. I registret til Sønderjydske månedsskrift anføres ved en fejltagelse Niels Heldvad som forfatter til denne beretning. Det har han imidlertid ikke været, om ikke andet, så af den ganske simple grund, at han ikke mere var blandt de levendes tal, da katastrofen indtraf. Han var død et par måneder før.

Men det betyder ikke, at Niels Heldvad ikke har beskæftiget sig med naturbegivenhederne ved Vestslesvigs kyst. Gang på gang har han bragt den slags skildringer til torvs i sine „Prognostica“, d. v. s. sine forudsigelser om vejret et helt år igennem på grundlag af stjernernes og de andre himmellegemers stilling. Dem udsendte han år efter år, både i dansk og tysk udgave, lige fra 1591 til sin død i 1634, og adskillige af dem er endnu bevarede, omend som oftest kun i unica-eksemplarer.

I „Prognosticon Astrologicon oder Practica auff das M. DC. Jahr Jesu Christi“ bringer han i anledning af dyrtidsperioden omkring århundredskiftet en lang række eksempler fra historien på, hvorledes Gud har søgt at advare mennesker imod synden ved at hjemsoge dem med plager, og til disse hører også stormflodskatastroferne, som han derfor remser op:

1230 var Vesterhavet brudt ind i Frisland og havde druknet over hundredtusinde mand.

1300 havde man set en skrækkelig komet og ildtegn på himlen, og da var på Marcelli Pontificis et Martyris dag, den 4. september, Vesterhavet ved Guds vredes vejr og vind brudt ind og havde sønderrevet og bortrevet diger og dæmninger i Ditmarsken, Eidersted og Frisland. Havet havde hæ-

vet sig op i fire alens højde og var løbet over de højeste diger og dæmninger. Dengang var mange herlige kirker, huse og landsbyer gået til grunde. Denne vandflod var den største og afskyeligste, som havde været i disse lande siden syndfloden. På den tid var også kirken „Rangeholdt“ forsvundet i stranden ved Pelworm.

1421, på Elisabeths dag, den 19. november, var Vesterhavet under en gruelig storm brudt ind og havde tilvejebragt en syndflod i Holland, hvor 70 sogne med kirker, huse, folk og fæ var gået under.

1532, mandagen efter allehelgensdag, den 2. november, var vandet i en nordvestenstorm bruset frem med grusom voldsomhed, og digerne ved havet var blevet ødelagte. Dengang var det også gået voldsomt til i Ditmarsken, Strand (Nordstrand), Eidersted, Gøs og Horsbøl herreder, Tønder, Ribe og omliggende lande. Alene på Strand og Pelworm var 1500 personer druknede, i Eidersted 1100. I Ditmarsken var der omkommet så mange, at man havde måttet begrave ligene, hvor man fandt dem.

1594, den 24. december, var Vesterhavet under en gruelig sydveststorm brudt ind i Frisland omtrent en mils vej fra Tønder og havde kastet mange mennesker, huse, kreaturer, heste og får ud i det vilde hav. Det havde været i to dage, da vandet først lagde sig den 26. december.

1597, den 15. september, var havet for anden gang brudt ind over det førnævnte sted og havde gjort mægtig skade.

Det er, hvad Niels Heldvad ved at fortælle om stormflodskatastrofer fra tiden før år 1600. Da han mange år senere, i 1624, udsendte sit historiske hovedværk, „*Sylva Chronologica circuli Baltici, das ist Historischer Wald unnd Umbzirck desz Baltischen Meers oder der Ost See*“, omtaler han heri blandt begivenhederne efter år 1500 følgende stormfloder:

1532, hvor han nu yderligere ved at fortælle, at vandet i Tønder ved den lejlighed stod 3 alen højt ved kirkemuren;

1547, da havet gennembrød et dige i Gøs herred;

1615, da den store stormflod fandt sted, som han umiddelbart efter begivenheden havde underrettet offentligheden om i et flyveskrift.

Niels Heldvads flyveskrift om stormflodskatastrofen i 1615, „*Relation N. H. Om den skrecklig oc forfærdelig Storm och Vandflod*“ etc., udmærker sig ved at være det første originale flyveskrift, der er udkommet på dansk. Siden bogtrykkerkunstens opfindelse ca. 1440 havde det været en god forretning for bogtrykkerne at lade trykke små nyhedsblade, gerne i kvartformat og mellem 2 og 8 blade store. Her i landet var det som regel oversættelser fra tysk, der tryktes. Oprindeligt kaldtes de „*Tidende*“, efter 1600 gerne „*Relation*“, først hen i århundredet dukker navnet „*Avis*“ op.

Sylva Chronologica: Jfr. S. månedsskr. 1952, s. 54—61.

I virkeligheden var den slags småskrifter forløberne for den moderne dagspresse, og Niels Heldvad er derfor med rette blevet betegnet som „sin tids føljetonist“. Alt, hvad der hændte på jorden og på himmelen, gjordes til genstand for behandling i disse nyhedsblade, men det kan fremhæves som karakteristisk for dem, at forfatterne gerne satte den behandlede begivenhed i forbindelse med Guds styrelse af verden. Ulykker og tragiske hændelser var derfor altid blot at anse for den naturlige følge af menneskers synd.

Niels Heldvad har på en for sin tid såre karakteristisk måde givet udtryk for denne opfattelse, når han i det ovennævnte „Prognosticon“ for året 1600 efter opremsningen af en lang række ulykkelige begivenheder siger: „Den slags skrækkelige eksempler er håndgribelige bodsprædikener, af hvilke vi kan mærke, at Gud i himmelen ikke har eftergivet vore forfædre deres misgerning og også nu — snart, snart, snart og før man tror det! — vil straffe ondskaben frygteligt“. Gud i himmelen advarer os hver dag og time: øksen ligger allerede ved træets rod etc. Dog vil han ingen synders død, blot de vil omvende sig. „Derfor giver han tegn over tegn, under over under, for at man dog skal tro underne, dersom man ikke vil tro hans ord!“

Tankegangen er altså i al korthed denne: Gud er vred over synden, og i sin vrede vil han sende ulykkerne over jorden, men han er tillige en langmodig og nådig Gud, som, førend han straffer, advarer menneskene ved at sende forskellige naturfænomener såsom sol- og måneformørkelse, kometer, storm og stormfloder, jordskælv, pest, dyrtid, krig. Også mærkværdigheder som græshopper, ilanddrevne fisk eller andre havdyr, misfostre både blandt mennesker og dyr, „blodregn“ regnedes med til de varsler, som Gud sendte for at advare mennesker imod deres syndige levned.

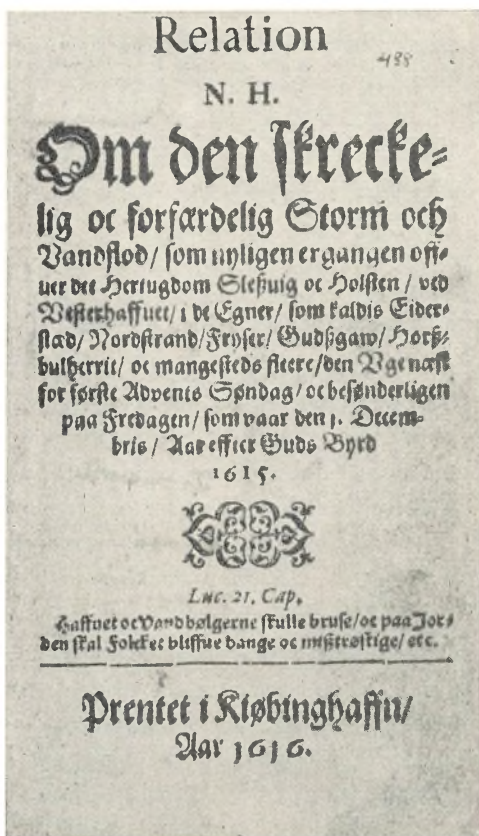
Det er på denne baggrund, indholdet af flyveskriftet om stormfloden i 1615 skal læses, idet det meget karakteristisk begynder med at fortælle om det frygtelige uvejr, som man dog kunde have forudset, eftersom alle planeterne var samlede „in Trigono Igneo“, hvilket havde stået at læse i „Helduaderi store Prognostico“ for året 1615. Derefter fortælles der så om selve katastrofen, hvorpå følger den sædvanlige udlægning af den som Guds straf over synden, der yderligere bekræftes ved en række henvisninger til lignende begivenheder i den hellige skrift.

På de to sidste blade af den her anførte „Relation“ er anbragt „En skøn Aandelig Vise / at bruge vdi saadan trang oc modgang / etc.“ Det drejer sig i virkeligheden om den gamle oversættelse af wittenbergersuperintendenten Paul Ebers salme, som vi nu til dags synger efter Grundtvigs genivelse: „Når i den største nød vi stå“. (Den danske Salmebog nr. 564).

Trigonus Igneus: Planeterne har været placeret på himmelkuglen i en vinkel på 120°.

Herefter følger så selve flyveskriftet ord- og bogstavret gengivet:

DER mand skreff effter Guds Byrd 1615, den næste Vge for den første Søndag i Herrens Advent / paa torszdagen / hørde mand seltsom bulder i Lufften / aff Torden oc Liunit / Ilden falt mangesteds ned aff de Himmelske Skyer / laa lenge oc brende paa Jorden / for alle Menniskers Asiun / oc vaar en forfærdelig Storm aff Norduest. Alle Planeter vaare forsamlede in Trigono Igneo / som mand kand læse i Helduaderi store Prognostico / paa fornæffnde Aar oc Tid.

Den første dag Decembris ved 10. slet / stormede oc blæste det saa gruelligen / at Spitzen paa Kircken / i den Stadt Tunder / moxen aldellis blæste herunder / oc gjorde icke ringe skade.

To timer effter gjorde Haffuet hul paa Digen / huor met Landet oc Haffuet ere befestiget / oc fra hinanden skildt / oc kom saaledis Floden offuer Landet / at mange tusinde Mennisker drucknede / met Huse / Gods / Quæget / oc hues nogen leffuendis Aand i sig haffde / gick bort met vand-

Asiun: åsyn; moxen: næsten.

floden / i det vildeste Haff. O den store elendighed / intet Menniske kunde
giøre det andet nogen hielp eller bjstand: Børnene fandtes døde ved mode-
rens Bryst / mange børn laa døde / oc hengde Faderen oc Moderen om
Halsen / somme haffde Faderen vdi Skægget / oc dreffue saaledis jammer-
ligen met hin anden til Landet / vdi store hobe / ved nogle Hundrede / ja
ved tusinde. Kirckerne i Landet skamfeeredis og kuldkastis. I besønderlig-
hed sanck Rickelszbyl Sognekircke / ned i Haffsens dyb.

Vdi Tunder slo Haffuet Huse oc Plancker ned / mange Menniske druck-
nede sammesteds / Fiskene aff Haffuit fantes døde / dræbte oc ihielslagne
i Kircker oc Husene / oc denne Vandflod gick offuer disse lande indtil Ribe.

Aff denne sandferdige / gruelige oc ynkelige Historie / skulle andre lerre
at sky Synden / Thi Gud heffner oc straffer / oc er visseligen forhaanden
den yderste dag / effterdi at Gud gjør Tegen offuer Tegen / Vunder offuer
vunder / i Himmelen / paa Jorden / oc vdi Haffuit. Item / atskillige vnder-
lige Fødseler / paa Menniskene / Quægit / oc Fiskene i Floden / huilcke
intet andet ere end Bodeprædicke / som paamine oss / den yderste dag
at være for Dørren. Øxen er lagt ved Træens Rod / huilcket Træ som icke
bær god Fruct / skal affhuggis oc kastis i Ilden / Matth. 3. Cap.

Dette er den tid om huilcken Christus haffuer spaad / hoss Evangelisten
Lucam i det 17. Capittel. Ligesom det gick til i Noe tid / saa skal det oc
være i Menniskens Søns Tilkommelsis dage: De ode / de drucke / de giffte
dennem / indtil den dag Noe traadde vdi Arcken / oc Syndfloden kom oc
tog dem alle bort.

Lige saa oc som det gick i Loths tid / De ode / de drucke / kiøbte / solde /
de plantede og bygde Huse: Men samme Dag som Loth vdgick aff Sodoma /
regnede der Ild oc Suogel aff Himmelen / Oc omkom dem alle i Grunden.
Saa skal oc Guds Søns Tilkommelse være.

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Nicolai Dal fra Anslet

Den første danske hedningemissionær

Af sognepræst C. M. Petersen

(Fortsættelse)

Så drager Nic. Dal før sin udrejse en sidste gang til Haderslev, hjem for at tage afsked med sine pårørende. På grund af sygdom blandt missionærerne blev udrejsen fremskyndet, og sammen med missionskandidaterne B. Schultze og J. H. Kristenmacher blev han sendt, ikke over København, som man plejede, men over London til Indien, uden at være blevet ordineret. 16. september 1919 nåede de Trankebar. Det var da også på høje tid, at de nåede ud. Ziegenbalg var død få måneder i forvejen, kun 36 år gammel, to missionærer var rejst hjem, deriblandt Plütschau, og den sidste derude var dødsmerket ved deres ankomst.

Og nu begyndte så den lange arbejdsdag derude, hvor den unge missionær helhjertet og med troskab og udholdenhed giver sig hen i tjenesten, som blev givet ham. Straks ved ankomsten blev han dog heftig syg, så man tvivlede om hans helbredelse; men det var ikke meningen, at hans livsbane skulle afbrydes her, han stod det igennem.

Den danske koloni Trankebar på Indiens østkyst, syd for Madras, var 1616 blevet erhvervet af Danmark ved forhandlinger med indiske fyrster. Kolonien omfattede kun et mindre landområde med ialt 30000 indbyggere, hvoraf ca. halvdelen boede i kystbyen Trankebar, mens den anden halvdel levede i landdistrikternes henved 15 landsbyer. I byen Trankebar fandtes den danske kolonis kirke, Zionskirken, hvor der gerne var ansat to danske præster; disse skiftede tidt og skulle kun betjene europæerne.

Nic. Dal går så flittigt i gang med sprogstudier, tilegnelse af de indfødtes sprog samulsk og portugisisk. Snart fik han betroet særligt at arbejde blandt den ret talrige gruppe af portugisisktalende indfødte, halvblods og slaver og andre i europæernes tjeneste. Under forudgående portugisisk koloni-overhøjhed havde dette sprog vundet indpas og var blevet talesprog for en del indfødte og det var tillige kontaktsproget mellem europæere og indere. Indtil missionærernes ankomst havde man derude regnet med, at det måtte være katolikernes sag at tage sig af deres omvendelse til kristendommen. Omkring 1730 f. eks. regnede man med 4—500 katolske portugisisktalende indere i Trankebar.

Nic. Dal skal have nået stor færdighed i kendskabet til og brugen af det portugisiske sprog. Ved undervisning, ved revision af den portugisiske bibeloversættelse, ved forkyndelse, — 1730 blev han ordineret efter henstilling fra missionskollegiet, — virkede han utrættelig i sin tjeneste blandt inderne. I beretningerne om ham fremhæves også hans dygtige arbejde med en portugisisk salmebog, som kom til at indeholde 134 europæiske salmer. „Gud være lovet og priset,“ udråbte han ved afslutningen af dette arbejde, „at det nu er så vidt færdigt!“ Og da de evangeliske salmer første gang blev sunget i den portugisiske menighed, var han rørt til tårer af glæde over, hvad der var opnået. Ved missionær Dals død 28 år efter hans tiltræden derude var der en menighed på 310 portugisisktalende indfødte kristne, mens ialt gennem de 40 år, missionen da havde arbejdet der, 885 portugisisktalende indere var blevet optaget i denne menighed.

Nic. Dal var en stærk personlighed, redelig og uegennyttig, omend noget langsom af evner. Han så ædrueligt på missionærarbejdet og på, hvad der var vundet, og kom her noget i modsætning til ovennævnte B. Schultze, der hurtigt efter deres ankomst var blevet leder af arbejdet derude. Denne var trods stor dygtighed en entusiastisk natur og lidt blåøjet i hans bedømmelse af resultaterne og samtidig påståelig og stridbar; forholdet til missionær Schultze var kun tåleligt, men Nic. Dal holdt på, at uoverensstemmelse i arbejdssyn ikke måtte volde ufred i det daglige. Derimod i sine indberetninger til missionskollegiet og Halle lægger han ikke skjul på sine betænkeligheder med dette og hint i den fulgte missionærpraksis derude, at både Ziegenbalg selv og Schultze har overvurderet resultaterne og har i deres indberetninger lovet for meget, „de er blevet bedraget og har bedraget“, skriver han. Han kritiserer ikke i vantro, men i håb om, at Gud vil velsigne den begyndelse, der er gjort. I første omgang får Nic. Dal kun utak for sin kritik. Sidenhen, i 1738, indrømmer man i Halle i et brev til sekretæren i missionskollegiet Højer, at man gennem nye missionærer, der var kommet ud, havde fået revideret synet på stillingen derude, hvorved Nic. Dal stort set blev retfærdiggjort. Heller ikke med de nye missionærer kunne Schultze samarbejde, og han forlod derefter 1725 Trankebar og begyndte et nyt arbejde i Madras.

Nic. Dal var ikke blot en stærk personlighed, men besad også lune, og han skal have sat mange anekdoter i omløb. Men ellers var det tjenesten først og sidst, der optog ham. Han blev aldrig gift. Af sin ringe løn brugte han ikke ubetydelige summer til missionsgerningen til at få udgivet kristelig litteratur. Således skænkede han også engang til missionskassen 500 rigsdaler, som en dame i Batavia havde sendt ham til personlig brug; han følte det ikke rigtigt at beholde disse ting selv.

Og så er det skønt at lægge mærke til, at Nic. Dal stadig hænger ved sit danske fædreland og sin slægt på Haderslev-egnen. Kort før sin død sendte

han en sum penge hjem til at fordele mellem navngivne slægtninge, med korte morsomt slående bemærkninger til hver af dem. I 1741 skænkede han en boggave til hvert af sognene i Haderslev amt, nemlig Pontoppidans forklaring til Luthers katekismus, — i en medfølgende skrivelse, som var beregnet til trykt at hæftes bag i disse eksemplarer, nævner han de enkelte sogne omtrent fuldtalligt. — Forøvrigt viser denne skrivelse, at han efter 22 års ophold i Indien sammen med tyske missionærer stadig har det danske sprog i sin magt. Han skriver: „Årsagen (: til denne boggave) er, at jeg, som efter Guds vilje har min bolig i et fremmed og fjernt land, ikke kan glemme mit fædreland og mine kære landsmænd, så lidt som mine slægtninge og nære pårørende, der er over 100 i tallet. Nu sender jeg eder denne dejlige catechismi forklaring, som er forfærdiget af Hs. kgl. Majestæts hofprædikant og assessor i det højlovlige missions-collegio. Til at udvælge denne bog har jeg haft to årsager: Den første er bogens meget opbyggelige indhold. Den anden er, at bag i samme findes en fortegnelse på nogle gode bøger, hvilke de kan købe, som har evne og formue dertil. Og da ville jeg ønske, at enhver dansk christen i det mindste var forsynet med Jevsins „Livsens Vej“ og Nye Testamente. — I kan jo letteligen begribe, elskelige landsmænd, at som Gud har givet eder en konge, som ideligen er betænkt på at forfremme sine undersåtters timelige og evige velfærd, det da var hjerteligt at ønske, at I efter det første spørgsmål måtte være lykkelige på jorden og salige i himlen. — Trankebar i Ost-Indien af min 22 års udlændigheds bolig 16. juni 1741, eders hulde ven og landsmand af Anslet, Aller sogn, Nicolaus Dal, missionarius og Guds tjener ved den portugisiske menighed.“

Alligevel stod Nic. Dal, trods kærligheden til fædrelandet, ret passiv i den spænding, der var indtrådt mellem missionskollegiet og missionsinteresserede i Danmark på den ene side og Halle på den anden side med hensyn til at få sendt danske missionærer ud. I Halle satte man sig hårdt imod, hver gang der kom forslag i den retning. Nic. Dal skriver: „At kongelig danske undersætter, også danskfødte, bliver sendt som missionærer til Indien, derimod kan i og for sig ej det ringeste være at indvende. Jeg ville stå mig selv imod, siden jeg ikke blot er født kongelig undersåt, men også til mit 13. år er blevet opdraget næsten ene ved det danske sprog.“ I Danmark er der jo også mænd, der i sandhed er omvendt til Gud og har lejlighed til at studere teologi der. Danske har heller ikke vanskelighed ved at omgås med fremmede sprog. Men nu er der en tysk stab af missionærer derude. Konferencer og bibeltimer og lignende afholdes i det tyske sprog. Kom en enkelt dansk missionær til, kunne der let komme noget skillende ind mellem missionærerne. En dansk missionær kunne også let forledes til verdsligt selskab, — han tænker på koloniens ikke altid heldige embedsmænd. „Det sagte gælder kun danskfødte undersætter, thi ser man på danske undersætter i det hele taget, så kan hertugdømmet Slesvig, hvor jeg er fra, og som endnu

hedder Sønderjylland, hertugdømmet Holsten og grevskabet Oldenburg komme i betragtning.“ Nic. Dal mener at tage rent praktiske hensyn. Desværre blev Halles modvillige indstilling længe en hindring for at få sendt danske, også skikkede missionærer ud. Allerede før havde kongens hofpræst foreslået Johan Wilh. Petersen, siden præst i Rendsborg, og Peter Clausen fra Tønder, siden præst i Rødenæs, til udsendelse, uden at det kunne gennemføres. Dog kom danskeren Maderup ud 1741 under protest fra Halle. Han levede lige til sin død 1776 derude i bedste forståelse med de andre missionærer. Noget senere sendte man efter kompromisaftale flensborgeren Dame ud.

I 28 år stod Nic. Dal i det brydefulde arbejde i Trankebar og gav sine kræfter i kirkens Herres tjeneste uden at have været hjemme i al den tid. Han var nu blevet den ældste af de trankebarske missionærer; missionsgerningen lå ham stærkt på sinde, og som dens senior varetog han dens interesser, også udadtil, med dygtighed. Man lyttede gerne til hans råd, der byggede på ydre og indre erfaring; man agtede ham højt trods alt det særegne hos ham. Men han regnede sig aldrig selv for noget stort, han anså sig for en unyttig tjener og fortrøstede sig til Herrens nåde alene. Han var en sjælden bønnens mand. Den sidste tid blev han hjemsøgt af mange lidelser. Han benyttede da hver dag timen over middag til at forberede sig på evigheden. En heftig hoste overfaldt ham og afkræftede ham helt; han kunne ikke sove, til sidst fik han svulster i begge fødder. Den 5. maj 1747 sov han stille ind, 57 år gammel. Hans medarbejdere skrev i deres dagbog: „I dag gjorde Vorherre en dyb rift iblandt os, idet han bortkaldte den ældste af vort kollegium, Nicolaus Dal. Han har i sit liv ikke blot arbejdet, men arbejdet meget og arbejdet i Herren.“ Han blev begravet under stor deltagelse. Missionær Wiedebrecht holdt ligtalen over ham ud fra Math. 25, 21: „Vel, du gode og tro tjener! Du har været tro over lidet, jeg vil sætte dig over meget; gå ind til din Herres glæde!“ En lang og god arbejdsdag var endt.

Både i den danske menighed såvel som i hans snævrere hjemstavn er denne opofrende første dansklutherske missionær, denne brave sønderjyde, ved at være glemt. Denne fordringsløse livsskildring på grundlag af spredte kilder har gerne villet redde hans navn fra en ufortjent forglemmelse.

Chr. den Ottende på Nahnshof

Af S. Højmark-Jensen

Chr. den 8. opholdt sig i en årrække hver sommer på badestedet Wyk på Før. På hen- og tilbagerejsen gjorde han hyppigt ophold hos jævne folk for at erfare stemningen i de brede lag. Blandt andet gjorde han i 1842 et ophold på gården Nahnshof mellem Niebøl og Dagebøl. Den nuværende ejers bedstefader modtog ham her og gav i et udførligt brev sin i kongeriget boende fætter en malende beskrivelse af festen. Brevet bringes her i oversættelse fra tysk.

Den i brevet omtalte stol er komplet forsvundet for familien, og det ville være den kært, hvis nogen kunne give oplysning om, hvor den nu befinder sig.

Chr. Alb. Koog den 4. november 1842.

Kære fætter!

Siden november forrige år har jeg, så vidt jeg erindrer, ikke haft brev fra Dem, og jeg længes derfor efter at høre noget udførligt fra Dem, hvor-

ledes De og Deres kære befinder sig. Jeg er Gud ske tak sund og rask i min ensomhed. Ganske vist har der i denne sommer en kort tid været stor tummel med mit hus, thi d. 29. juli var kongen med følge hos mig for at spise frokost, hvilket dog først skete kl. 1 om eftermiddagen. Af medfølgende seddel kan De se, hvad der blev anrettet af mad og drikke. I det hele var der 96 personer til bords. Dette gav vel en del uro, men da alt så vidt muligt var ordnet i forvejen, gik det hele pænt til (ging honet zu). Ved det kgl. taffel var to lejetjenere (Lohnbedienten) fra Flensborg, som var vant til at opvarte kongen, og desuden havde statholderen fra Slesvig og kammerherre Krogh fra Tønder stillet deres tjenere til rådighed. Fremdeles var til stede værterne J. Rülfe og Hansen fra Tønder i forskæreværelset, og desuden var der en kogerske fra Flensborg, som i flere år har tjent hos den gamle hertuginde på Augustenborg, senere i Harmonien i Flensborg. Hun havde der kogt for kongen, og hun havde sin datter med. Så var der 5 mamseller her fra egnen, klædt helt i hvidt, som opvartersker ved det borgerlige taffel, derpå 5 andre piger ved den ridende garde og ved det kongelige tjenerskab. Foruden dem var der endnu så mange, som hjalp i køkkenet og udenfor, at der, da de 96 var rejst, var 45 flere, som skulle til bords, da de endnu intet havde fået. Af vin og champagne blev 239 flasker tømt, og alt gik ordentlig til. Kongen syntes at være rigtig tilfreds, hvilket hans følge kunne mærke, da han ikke nogen dag tidligere på hele sin jyske rejse havde været så godt stemt som netop den dag. Da han rejste, sagde han i haven til mig : hele selskabets påhør: Lev vel, min kære rådmand, jeg skal sende Dem en medalje med mit brystbillede, det kan De stole på!

I den tid kongen var på Før, var jeg to gange der og havde hver gang audiens og blev bl. a. inviteret til taffel af kongen selv. Og bagefter spurgte han mig, hvorledes det havde smagt. Vinen og champagnen ved det kgl. taffel var ikke så god som i mit hus. Prins Fritz fra Slesvig spurgte ved bordet en opvarter, om jeg havde fået vinen fra Flensborg. „Nej direkte fra Hamborg“, lød svaret. „Vinen er god, skænk kun rask i“.

I begyndelsen var jeg beskæftiget med at få de tilstedeværende inspektører til at sidde lige overfor kongen, men før jeg så mig om, kom marskal von Levitzau og sagde fra kongen, at der skulle lægges en kuvert i hans nærhed til mig, da han forlangte at have mig i nærheden. Jeg undskyldte mig, men kongen sagde: De har Deres fri vilje og kan gå, når De vil. Kun når der udbringes skåle, forlanger jeg, at De er til stede.

Strakt, da han kom ind i forstuen (auf der Vordiele), spurgte han mig, om jeg havde en stue, hvor han kunne træde af. Jeg bad ham undskyldte, at det ikke havde været mig muligt at holde en stue fri forneden, men hvis Hans Majestæt ville være så venlig, så havde jeg et værelse oppe. „Jeg kommer nok op ad trappen“. Kongen gik foran, og jeg måtte med — det ville marskallen have. Og så kom han op på værelset. Der oppe havde jeg for

alle tilfældes skyld indrettet det således, hvis det skulle blive forlangt, thi jeg havde sat vaskestel på det lille bord og i servanten. Straks derpå sagde kongen til mig, at frokosten kunne sættes frem. Da de var færdige dermed og stod op fra bordet, spurgte kongen efter mig, idet han igen ville ovenpå. Jeg fulgte igen med. Så forlangte han en potte, jeg rakte ham denne fra servanten og gik ned. Kun en af ledsagerne blev stående uden for døren, til han kom ud. Derpå blev serveret kaffe, og så gik det til Dagebøl. Den 27. august, da rejsen fra Før til fastlandet gik for sig, var jeg der dagen før og satte en lille æresport op ved havnetrappen. Den blev dog ikke benyttet, da dampbåden på grund af manglende vand søgte grund, de måtte altså med både i land og stige ud ved den yderste ende, hvor det var snavset. Da hans excellence grev von Rantzau sagde god morgen til mig, tog han mig under armen. Da vi nærmede os diget, sagde jeg til greven, om hans majestæt ikke skulle have den venlighed at gå hen i det forrige færgehuse, da jeg der havde en lille bid mad beredt. „Sig det selv til ham. Gå kun hen foran“. Så gjorde jeg også dette. Kongens svar på min anmodning var: Hvis det kun ikke er for langt, kære rådmænd. I huset, hvor Deres Majestæt tidligere har været to gange. — Så vil jeg også vise Dem den venlighed, thi hvad De gav os i Deres hus var godt. Derefter gik turen til Munkebro, hvor de bredstedter modtog ham. Før kongens vogn havde jeg fire rødskimler, to var med for en af køkkenvognene, og med to heste for min vogn ledsagede jeg selskabet videre.

Hans Excellence grev von Rantzau, med hvem jeg blev temmelig godt bekendt, eftersom jeg besøgte ham flere gange, da jeg var på Før, får du måske at se. En dag kom han gående og opdagede mig udenfor døren til min værts hus, da kom han hen til mig og gik med ind og dvælede der i nogen tid. Således underholdt han sig også med mig i Munkebro, indtil han rejste og sagde, at jeg skulle besøge ham, når min vej faldt forbi. Han synes at være en hjertelig god mand. Hils ham helt venskabelig fra mig og tak ham for det ligefremme venskab, som han har vist mig.

Året har været bedre med hensyn til høsten. Kornet er særlig godt og stærkt. Hveden er knap her, fordi der blev sået meget lidt i forrige efterår. Jeg har fået min såhvede fra Pelworm og Nordstrand. Havre, byg og bøtner er altså vor vigtigste avling i dette år. Af havre og byg har jeg bjerget 182 gode læs og af bøtner 146 læs. Høhøsten var kun sparsom, men god. Her har vi foder nok, men mange andre steder klages der. Nicolaus og hans kone har det godt. De har allerede fire børn, tre sønner og en datter og bor i Klægsbøl på det sted, som jeg engang havde. Lev nu vel og hils Deres kone og børn fra mig og selv være De særlig hilset fra Deres fætter

K. Jessen.

N.B. Med dette brev sender jeg Dem 37 rigsdaler 29 skilling som 1 års renter og ønsker lykkelig og god modtagelse. Lad dog fætter Fritz besøge mig engang, når det er muligt. Da oksedriverne denne gang har været her tidligere end sædvanlig, og da jeg ikke var hjemme, sender jeg rentepengene og brevet pr. post fra Flensborg den 14. november.

Indholdet af den omtalte seddel var følgende:

Menu:

- 1 Brun suppe i kopper
- 2 Østers
- 3 Skildpadderagout
- 4 Rombudding
- 5 Kyllinger med Permisanost
- 6 Kolde stegte karusser
- 7 Creme med confektur
- 8 Fem slags kager. Såsom marcipan med kongens billede og en smuk opsats, nemlig et tårn af makronringe med firkantet tinde. Indvendig stod en gudinde og holdt en rund plade, og derpå stod: Kongen leve.
- 10 Frugter af forskellig art, appelsiner o. s. v.
- 11 Kaffe

Vine:

- 1 Chateau Lafitte — Portvin
- 2 Flere slags Rhinskvind
- 3 Madeira
- 5 Chateau Margeaux
- 6—10 Champagner

Ved indgangen til min have var der opstillet en æresport, ligesom også ved indgangen til huset. Et uldtæppe var lagt på fliserne i gangen. På de dækkede borde var der forskellige smukke blomstervaser med naturblomster, såsom georginer og dobbelte levkøjer. Så var der et nyt rødt flag med Chr. den 8. på husets tag.

En smuk lænestol havde jeg fået lavet i Flensborg. Den var overtrukket med fløjel og herpå var broderet: Chr. den 8. Derover en krone. Foran på sædet var årstallet og dato broderet. Under bordet spurgte kongen justitsråd Lorentzen, hvad de ville gøre med stolen, når nu han (kongen) var rejst bort. Så svarede han: Det er meningen, at så længe rådmand Jessen lever, skal stolen blive stående her. Og når han så dør, hvad så? — Så er det hensigten, at stolen skal sættes hen i rådhuset. Dette var ikke kongens mening. Han mente, at den skulle blive stående, så længe der var en Jessen i live.

En slægtsbog fra Broagerland

Hansen-slægten på Midtskov med et tillæg om Knutzen-slægten og teglværket ved Iller strand (70 s., privat udgivet i 100 nummererede eksempl.)

Den genealogiske forskning har trange kår her i landet. Ganske vist har en række fremragende slægtsforskere gennem de senere år banet vej for en større interesse og forståelse blandt menigmand for denne vigtige videnskabsgren, en udvikling, der også må ses på baggrund af den almindelige stigende folkeoplysning. Men studiet af slægtens spor og forfædrenes navne, der glemmes som sneen, der faldt i fjor, er i sandhed brødløst, om noget er det.

Udarbejdelsen af en slægtsbog er et langt og møjsommeligt arbejde, der ofte tager års intenst slid, og når arbejdet endelig foreligger færdigt, står det pekuniære udbytte tit i omvendt forhold til indsatsen, hvis det i det hele taget lykkes at få skrabet midler sammen til en udgivelse.

Det er således noget af en bedrift, når egnhistorikeren, forretningsfører August Korse, Broager, nu efter fem års arbejde kan forelægge for offentligheden en fuldt udarbejdet trykt stamtavle over den talrige Broager-slægt Hansen fra Midtskov og dens forskellige sidegrene sammen med et tillæg over Knutzen-slægten og teglværket ved Iller strand.

Når det har kunnet gøres, skyldes det bl. a. initiativ af et medlem af slægten, ejendomsmægler Hans Friedrich Hansen, der siden 1910 har været bosat i Belingham i staten Washington i USA. Han forbereder nu en amerikansk oversættelse, der skal udkomme med fotografier af forskellige af slægtens medlemmer.

Det foreliggende arbejde er ikke det første af denne art, som forfatteren har bag sig. Som han tidligere har redegjort for, begyndte han under krigen, da mørklægningen tvang folk inden døre, at interessere sig for forskellige Broager-slægters historie, og under arbejdet hermed var det naturligt, at han også tog fat på Hansen-slægten fra Midtskov, hvis tusinder af medlemmer nu er spredt over hele jorden, men som endnu i 7. og 8. generation i lige linie fra midten af forrige århundrede stadig sidder som ejere og drivere af slægtsgården.

Om gårdens historie siger August Korse, at den kan følges tilbage til om-

kring 1700. Den daværende ejer, Hans Atzersen, døde 1727, og året efter skifter navnet på gårdens ejer i tienderegnskabet til Hans Petersen, der enten er en helt fremmed, der har overtaget gården, eller også er en svigersøn, der er blevet gift med en datter af Atzersen, og forfatteren er tilbøjelig til at holde med den sidste antagelse.

Slægtshistorien på Midtskov begynder derfor egentlig først med Hans Petersen, der var født omkring 1700 og døde 1777. Peter Hansens sønnesøn, Hans Friedrich Hansen, der var født 1805, fik 10 børn. De otte af dem blev hver for sig stamfar eller stammor til de forskellige grene af hovedslægten, som er behandlet udførligt i den foreliggende slægtsbog.

Det vil først og fremmest sige Midtskov-grenen og desuden den gren, der sidder på Overskov, samt de grene, der benævnes kaptajn Hansen-grenen, Vonsild-grenen, Weggerslev-grenen, Jørgensen-grenen, Knutzen-grenen og Dybbøl-grenen.

Slægtstavlerne er nemt og overskueligt ordnet, og om de allerfleste af de mange tusinde navne, de omfatter, gælder det, at der er korte biografiske noter vedføjet, så man kan følge de forskelliges gang ud over jorden. Der er således efterkommere over hele Danmark, Tyskland, i England, Indien og USA, hvor stamtræet stadigt skyder ny og friske skud.

Der er grund til at hilse dette store arbejde, der også er et vægtigt bidrag til den snævrere hjemstavns historie, med taknemlighed.

(Efter Jydske Tidende).

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

Baneprojekt fra vestkysten

Den 5. april i 1856 skrev avisen følgende: Den 28. marts fandt et møde sted i Tønder af de forskellige forsamlinger mellem Læk og Ribe valgte komitéer til at varetage vestkystens interesse i jernbanesagen. Resultatet af dette møde var, at man blev enig om en adresse til Hs. Maj. kongen, der skal overgives af en deputation, bestående af 12 komitémedlemmer, som repræsenterer bemeldte vestkyststrækning af ca. 10 mils længde samt øen Sild. Deputationen vil i denne uge afgå til København. Vi håber og øn-

sker, at det må lykkes deputationen at gøre det klart for regeringen, at jernbanelinien Flensborg—Tønder—Ballum—Ribe og videre til østkysten, samt med en havn ved Ballum, bør foretrækkes for en blot østkystbane, såvel fordi den vil bringe staten størst fordel som også af retfærdighedshensyn til vestkysten.

Chr.

Skarprettene i Haderslev

I 1740 fik Johann Christian Müller sin afskedigelse som skarprettet i Haderslev, og som efterfølger beskikkedes Joachim

Wagener fra Fridericia dog på den betingelse, at han skulle bosætte sig i Haderslev. Der stilledes ham et hus med stald og have til rådighed i den sydlige del af byen, og i salær skulle han årlig have 40 mark samt hver gang til påske og mikkelsdag en skilling lybsk af hvert hus og en seksling fra hver bod. Af hvert læs kul, der kom til byen, og som var købt af borgerne måtte han indkassere en seksling.

Han skulle desuden flå og fjerne selvdøde dyr og skulle lønnes efter den takst, der var fastsat i retsprotokollen den 4. marts 1740.

Haderslev, den 7. maj 1740.

Detleff Struck.	Jens Jacobsen.
Nis Eriksen Raben.	M. Mogensen.
Lorentz Bendixen.	L. Asmussen.

Chr.

I Hønning var engang to brødre blevet uenige på grund af kærlighed til en og samme pige. De afgjorde sagen mellem sig ved en duel med leer, og den ene

måtte herunder lade livet.

Når man ser mod vest over Hønning enge ved solnedgang, kan det hænde for nogen, at de ser to leer blive svunget i kamp mod hinanden i luften.

(Efter Carl Clemmensen.)

Førhen var arbejdsdagen længere på landet:

Nej se, de er allerede oppel sagde manden til karlene, da de om morgenen gik ud.

Nej se, de er i seng! sagde karlene, da de om aftenen gik hjem.

(Fortalt mig af en 87-årig landmand.)

Der falder stundom sne, efter at de små lam er kommet ud. Den kaldes la'm sne.

På Frestrup mark har der i endnu levende mands minde ligget et ægte jordhus, der rummede forstuen til en lille landejendom.

N. A. Knudsen, Bylderup.

Årsmødet afholdes søndag den 27. maj kl. 13,30 på hotel Dybbøl Banke, Dybbøl.

DAGSORDEN:

- 1) Beretning.
- 2) Regnskab.
- 3) Regnskab og beretning for Sønderjysk månedsskrift.
- 4) Valg.
- 5) Kontingentets fastlæggelse.
- 6) Eventuelt.

Efter årsmødet taler professor, dr. phil. Troels Fink om den kirkelige sproggrænse.

Rundgang i skanserne under ledelse af forh. museumsinspektør Raben og forh. postmester M. O. Ræder.

Fælles kaffebord.

Styrelsen.

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

Støt vore annoncører

A-S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16   Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres
ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største Blad

Nykøbing F.

. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

Svend Kirchheiner

aut. Installatør

Vesterg 7 . Tønder . Tlf. 22045

Brede Sogns Spare- og Laanekasse

Bredebro tlf. 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aksel Michelsen

Kul- og Trøelasthandel

Tønder Telefon 21111

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Undertegnede ønsker at abonnere på
Sønderjydske Månedsskrift

fra .....

(navn)

Graasten Bank A/S
Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Realk-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Her-
vendelse til *Peter Kæst*
Rektor, Haslev

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Paul Thomsen
Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

**VALLEKILDE
Folkehøjskole**

Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

Restaurant **Grænsen**
C. Heiselberg
Krusaa

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri . Jernbanegade 8 . Tønder . Telf. 2 15 50

Tryksag!

Porto
12 øre

Sønderjydsk Månedsskrift

Brorsonsvej 37